

Thụy My - Giải thể Memorial : Phát súng ân huệ của Putin cho đối lập Nga

29/12/2021

Bên cạnh việc đối phó với biến thể Omicron, sự kiện tổ chức phi chính phủ Memorial nổi tiếng bị tòa án Nga ra lệnh giải thể được báo chí Pháp hôm nay rất quan tâm. Các báo đều nhắc đến những tiếng hô vang « Pozor ! » (Nhục nhã !) khi bản án được tuyên, của vài chục người Nga, bất chấp giá lạnh mùa đông vẫn tập trung trước tòa.

Les Echos tố cáo « Tư pháp Nga giải thể Memorial, tổ chức phi chính phủ của thời perestroika ». Le Figaro coi sự kiện này là « đòn cuối cùng đánh vào đối lập », còn Libération gọi đây là « phát súng ân huệ », « chiến thắng của lịch sử chính thức » - tức viết theo ý muốn của Nhà nước.

Tập hợp được danh sách ba triệu nạn nhân gu-lắc

« Tại sao chúng ta, hậu duệ của những người thắng cuộc lại phải xấu hổ và hối hận, thay vì hãnh diện trước vinh quang của quá khứ ? ». Tuyên bố của công tố viên Jafiarov đã nói lên thực chất của phiên tòa Memorial hôm qua. Tuy bị kết án theo luật về « nhân tố nước ngoài », nhưng coi như tòa mặc nhiên công nhận sự đối đầu giữa hai quan điểm về lịch sử Xô-viết. Một bên là Nhà nước Nga muốn coi là kế thừa của Liên Xô với lịch sử được đánh bóng, mang chất anh hùng dựa trên chiến thắng năm 1945. Bên kia là xã hội dân sự Nga, kế thừa chính sách glasnost, với nghĩa vụ ghi chép lại những chương đen tối của thời kỳ toàn trị và đàn áp kiểu Stalin, mà Memorial là ngọn cờ đầu.

Được giải Nobel Hòa bình Andrei Sakharov thành lập năm 1988 khi Liên Xô đang sống những năm cuối cùng, nhờ chủ trương đổi mới của Mikhail Gorbatchev, hiệp hội của những nhà sử học muốn đáp ứng khát vọng tìm kiếm sự thật của xã hội Nga. Kho lưu trữ của KGB được mở ra, hàng triệu gia đình muốn biết tin tức cha, ông, chú bác, chồng...của mình, những người bị mất tích trong guồng máy gu-lắc (gulag). Đối với những người sáng lập, chỉ với cái giá của hồi ức, nước Nga hiện đại mới có thể thực sự lật qua những trang khủng bố thời Liên Xô để tiến lên phía trước. Danh sách ba triệu nạn nhân của các trại cải tạo gu-lắc đã được lập ra, và vẫn chưa hoàn tất.

Bên cạnh nhiệm vụ lịch sử này, Memorial nhanh chóng gánh thêm hoạt động đương đại : bảo vệ nhân quyền. Trước hết là trong hai cuộc chiến Tchetchenya, rồi dần dà trước sự cứng rắn của chính quyền - đặc biệt là khi Vladimir Putin lên nắm quyền – đã lập ra danh sách tù nhân chính trị. Một cuộc chiến không cân sức diễn ra, và theo đạo diễn Ý Ettore Scola, không phải Memorial chống Nhà nước mà chính Nhà nước Nga chống Memorial. Chẳng hạn năm 2009, một nữ điều tra viên của Memorial, Natalia Estemirova đã bị bắt cóc và sát hại.

Putin muốn viết lại lịch sử, nhưng sự thật sẽ không bị tiêu hủy

Theo Le Figaro, « Putin tiếp tục viết lại quá khứ xô-viết ». Gọng kềm từ từ siết lại, các kho tài liệu lưu trữ khép cửa, Stalin lại được tôn thờ, « Cuộc chiến tranh vệ quốc vĩ đại » trước Đức quốc xã trở thành chủ đề cấm kỵ. Không được kể lại những trang sử kinh hoàng như vai trò của mật vụ NKVD (tiền thân của KGB), từng xử bắn hàng trăm ngàn người lính bị kết án oan là gián điệp ; còn vụ thảm sát Katyn bị đổ cho Đức quốc xã.

Kết cuộc hôm nay đã được đoán trước, từ nhiều tuần qua Memorial đã chuẩn bị. Trả lời phỏng vấn Libération, ông Nicolas Werth, phụ trách chi nhánh Memorial ở Pháp, một trong những chuyên gia uy tín chuyên nghiên cứu về chế độ Xô-viết nhấn mạnh « Sự thật sẽ không bao giờ bị hủy diệt ». Công trình của Memorial từ ba chục năm qua đã được lưu trữ và không thể bị tiêu hủy.

Ông cho biết không hề ngạc nhiên, nhất là một hôm trước đó, 27/12, nhà sử học chuyên về các trại cải tạo gu-lắc Iouri Dimitriev đã bị tòa phúc thẩm tăng bản án lên 15 năm tù. Đây là cuộc tấn công trên mọi phương diện : số tù nhân chính trị đã trên 400 người và sẽ còn tăng lên. Tuy vậy Nicolas Werth cũng có chút lạc quan.

Kỷ ức Liên Xô và xã hội dân sự Nga

Trước hết, quá trình giải thể cần phải nhiều tháng, thậm chí một năm ; và vẫn có thể kháng cáo dù không ảo tưởng. Và nhất là các ghi chép trong ba thập niên qua đã được số hóa, lưu trữ ở những nơi an toàn. Ngoài ra, Memorial không tổ chức theo chiều

thẳng đứng mà theo chiều ngang, gồm 63 chi nhánh khu vực và 7 ở nước ngoài (trong đó có 2 chi nhánh ở Ukraina), hoạt động khá độc lập và có kho lưu trữ của riêng mình. Trong khi đó bản án hôm 28/12 chỉ liên quan đến một số chi nhánh. Chính quyền sẽ phải giải thể lần lượt từng chi nhánh một, mất thêm một ít thời gian nữa.

Liệu có thể hy vọng vào phản ứng của xã hội dân sự Nga hay không ? Về mặt này, nhà nghiên cứu kém lạc quan hơn. Hai dịp cuối tuần biểu tình ủng hộ Alexei Navalny với khoảng mấy chục ngàn người tham gia so với dân số 144 triệu, vẫn chưa thể tạo được sức nặng. Còn Memorial không được biết nhiều như Navalny. Chỉ có giới trí thức, khoảng vài trăm hoặc vài ngàn người là nhiệt tình ủng hộ, nhưng không thể có được phong trào phản kháng quy mô.

Thời kỳ Liên bang Xô viết hiện hữu có thể được chia làm hai, nửa đầu đầy bạo lực, khủng bố ; nửa sau là Nhà nước bao cấp, tạo hoài niệm cho một số người về một thuở hàng hóa thiếu thốn nhưng việc làm được bảo đảm. Nicolas Werth cho rằng thế hệ mới khá dửng dưng về Liên Xô cũ, do từ 20 năm qua, đã xuất hiện một xã hội tiêu thụ, và Vladimir Putin liên kết xã hội này với tự hào dân tộc.

Putin dùng Ukraina để tái khẳng định vai trò Nga

Về quân sự, Les Echos phân tích « Putin sử dụng Ukraina như thế nào để tái khẳng định sức mạnh Nga ». Toàn vẹn lãnh thổ của Ukraina, và rộng hơn là an ninh châu Âu, sẽ là trung tâm cuộc đàm phán ngày 10/01/2022 ở Genève.

Nhưng theo chuyên gia Thomas Gomart của Viện Quan hệ Quốc tế Pháp (IFRI), vấn đề vượt xa cuộc khủng hoảng Ukraina và việc mở rộng NATO. Đối với Nga, nhằm chứng tỏ có đủ phương tiện để đóng vai trò địa chiến lược quan trọng hơn, đứng ngang hàng với siêu cường Mỹ và ảnh hưởng đến vận mạng châu Âu. Chiến lược này tiến hành theo nhiều giai đoạn : gây áp lực quân sự lên Ukraina, chọn lựa hòa hoãn siêu thanh giúp thay đổi ván cờ, và nay đến đàm phán ngoại giao. Tương tự, vụ phá hủy một vệ tinh trên vũ trụ hồi tháng 11 nhằm biểu dương sức mạnh, sau thời gian sa sút từ khi Liên Xô sụp đổ năm 1991.

Cuộc đối thoại với Washington đưa Nga ra khỏi vai trò cường quốc cấp khu vực thời Obama, có thể góp phần làm yếu đi sự hợp tác giữa đôi bờ Đại Tây Dương vì châu Âu vắng mặt. Thomas Gomart cho rằng Vladimir Putin đã nhận lấy rủi ro lớn, vì những yêu sách của ông ta khó có cơ được phía Mỹ chấp nhận. Tuy nhiên, Putin có thể đạt ít nhất ba mục tiêu. Trước hết, khắc ghi sự kiện sáp nhập Crimée, vai trò thống trị ở Donbass, ảnh hưởng lớn ở Ukraina ; tiếp đến là chặn lại chính sách mở rộng của NATO ; cuối cùng là chứng tỏ Matxcơva và Washington có thể cùng quyết định về an ninh châu Âu.

[Thụy My Blog](#)